

"שלמים מעיון"

דברי תורה בפרשת השבוע בהלכה ובאגדה מתורתו של מורנו ורבנו
הגאון הגדול רבי שלוי בן ציון פלמן זצוק"ל

פרשת בא

ויתן ה' את חן העם

"ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים גם האיש משה גדול מאוד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם". (פרק י"א פסוק ג')

ובהמשך כותב, "וכן מי שכל הבריות מקטנם ועד גדולם מודים ומשבחים אותו ורוצים את מעשיו, ראה היא כי הקל יתברך זרע לו אהבה בלבבות בני אדם ושם לו שם טוב על לשונם, וזה אין הבורא עושה אותו לשונאיו וכו'".
מבואר בדבריו שהדרך היחידה שהאדם יהיה רצוי אצל הבריות ורוח הבריות תהא נוחה ממנו, היא רק כאשר האדם עושה את רצון הקב"ה, ואין שום דרך במציאות שהאדם ימצא חן בעיני כל הבריות. אלא שכאשר אדם עושה את רצונו של מקום, הקב"ה יעשהו רצוי לבריות.

בעיני אלוקים ואדם

וזהו הביאור במה שאומרים בברכת המזון, "ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם", ומדגישים בבקשה הזו של מציאת חן שהיא תהא "בעיני אלוקים ואדם". ויש לבאר בזה שכל ענין מציאת חן בעיני בני אדם יכול להיות רק כאשר יש לאדם מציאת חן בעיני הקב"ה, שאם בעיני הקב"ה אין לאדם מציאת חן לפניו, לא שייך כזו מציאות שהאדם זה ימצא חן בעיני אדם, שהרי כל אדם יש לו שאיפות אחרות וטבעים אחרים ולא שייך לעשות מעשיהם שימצאו חן בעיני כל העולם. אבל אדם כזה שזוכה למציאת חן בעיני הקב"ה, הקב"ה נותן לו חן גם בעיני בני אדם, ויהיה רצוי בפניהם.

בידוע שהוא ירא שמים

וזה הפשט בגמרא בסוכה (דף מ"ט ב'), "אמר רבי חמא בר פפא כל אדם שיש עליו חן, בידוע שהוא ירא שמים, שנאמר חסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו". שכל ענין מציאת חן הוא לא דבר טבעי, שלא שייך שהאדם על ידי מעשיו ימצא חן בעיני כל הבריות, שכל אדם הוא שונה מחברו ומה שזה אוהב זה לא אוהב, ויתכן שאחד עושה מעשים שבעיניו הם נראים טובים והגונים, ובעיני חבריו הם נראים עקומים. ואם אדם זכה שיש עליו חן, בהכרח הוא שהקב"ה נתן את חינו בעיני כל רואיו, והקב"ה נותן לאדם את המתנה הזו רק כאשר האדם עושה את רצונו. וממילא "כל אדם שיש עליו חן, בידוע שהוא ירא שמים", דאם לא כן הקב"ה לא היה נותן לו חן, ומי שהוא ירא שמים הוא רצוי לפניו יתברך, ובודאי לכן הקב"ה גומל לו חסד ונותן את חינו בעיני הבריות.

ויתן ה'

ומעתה אמר הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל מובן מאוד איך כלל ישראל בכלל, ומשה רבנו בפרט מצאו חן בעיני מצרים, דכיון שהחן כולו הוא רק מעשה ה' והקב"ה הוא הנותן את חן האדם בעיני הבריות, ממילא לגבי הקב"ה כמו שהוא עושה שהאדם ימצא חן בעיני אוהביו, כך יכול באותו מעשה לעשות שהאדם ימצא חן בעיני אויביו. וממילא במצרים, אחד מנפלאות הקב"ה שעשה, הוא ענין מציאת החן שכלל ישראל ומשה רבנו מצאו חן בעיני המצריים. וזהו ההדגשה בפסוק "ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים וגו'", ולא כתוב סתם שהיה לכלל ישראל חן בעיני

לכאורה יש להתפלא איך יתכן שהיה לכלל ישראל חן בעיני המצרים, הלא במשך שנה שלמה הם סובלים מכות שונות ומשונות מחמת כלל ישראל, ולפי הטבע היה צריך להיות שאדם שכל כך סובל מחמת אדם אחר, שהסבל הגדול הזה יגרום לשנאה גדולה ביניהם, ואיך יתכן שאחרי הכל נשאר לכלל ישראל חן בעיני המצריים שהעריכו וכיבדו אותם.

וביותר תמוה על משה רבנו שעליו נאמר "גם האיש משה גדול מאוד בעיני עבדי פרעה ובעיני העם", שלא רק שמצא חן בעיני עבדי פרעה ובעיני העם, אלא הם עוד החשיבו והעריכו אותו עד מאוד, ובזה יש להבין ביותר שהרי משה הוא היה האיש שהביא עליהם את כל המכות, שהוא על ידי מאמר פיו ומעשי ידיו באו המכות עליהם, ואילולי מעשיו ודיבוריו של משה לא היה נעשה מאומה. ואם כן אדם שמביא עליהם כאלו מכות קשות, עד שרובבות מצריים מתים מהם, היה צריך להיות שהשנאה כלפיו תהיה גדולה ביותר, ולא רק שלא יעריכו ויחשיבו אותו אלא עוד ירדפוהו ויסקוהו מתוכם כמו שעושים לכל רודף. ובכל זאת כתוב בפסוק שהיה בדיוק להפך, שמשה רבנו היה נחשב בעיני המצריים כאחד מהגדולים והיה "גדול מאוד" בעיניהם, וזה תמוה מאוד איך יתכן להבין דבר כזה בהרגשי הטבע שכך יתייחסו לאדם רודף שמביא עליהם כאלו צרות ועונשים.

רוח הבריות נוחה הימנו

ושמעתי מהגרי"מ פיינשטיין זצ"ל לבאר, דהנה בחובת הלבבות (שער יחוד המעשה פרק ה') מביא את פיתויי היצר הרע שמפתה לאדם שבמקום שיישב וילמד ויקיים מצוות, יצא החוצה לעשות דברים אחרים, וכתב שאת מהטענות שהיצר טוען לאדם היא שחייב להיות מעורב עם הבריות ולעשות מעשים שהבריות יעריכו אותו וימצא חן בעיניהם. והטענה של היצר היא מהמשנה באבות (פרק ג' משנה י'), שאמרו "כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו וכו'", והרי כל אדם רוצה שרוח המקום תהא נוחה הימנו, ומשום כן הוא חייב להשקיע ולעשות מעשים בשביל שרוח הבריות תהיה נוחה הימנו שמתוך כך יזכה שגם רוח המקום תהיה נוחה הימנו. ולמעשה תקוות היצר הרע היא שבמקום שאדם יישב וילמד ויעסוק בעבודת ה', שילך וישקיע במעשים כדי למצוא חן בעיני הבריות.

וכותב החובת הלבבות, שכאשר היצר יטען כך לאדם עליו להשיב לו, "איך אוכל לרצות כל בני דורי, ואין ביכולתי לרצות בני ביתי וכל שכן זולתם", והיינו שאדם לא יכול במציאות למלא את רצון כל הבריות, שכל אדם יש לו רצונות ושאיפות אחרות מחברו, ולא יתכן שיבוא אדם אחד וימלא את רצון כולם, שאם יעשה כך בשביל למלא רצונו של אדם אחד הרי אדם אחר יכעס ויסבול מזה, וכן הלאה.

אלא כתב החובת הלבבות, "השתדל להפיק רצון הבורא ויעשך רצוי לבריות, כמו שכתוב ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו".

הקודם שבסוף פרשת בראשית כתוב "ונח מצא חן בעיני ה'", וכיאר בדרך רמז שהפסוק בא לומר איך האדם מוצא חן בעיני ה' על ידי שמתנהג בהנהגה של "נח", שכאשר אדם מתנהג בנחת עם הבריות ואינו כועס, אז הוא מוצא חן בעיני ה'. ומעתה הפסוק ממשיך ואומר שכדי למצוא חן בעיני ה' לא די במה שהוא שלם במעשים של בין אדם לחברו, אלא צריך גם להיות שלם במעשים של בן אדם למקום, ולזה הפסוק כופל פעמיים את המילה "נח", ואומר "אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים וגו'", לומר שכדי להיות בבחינת "נח מצא חן בעיני ה'", צריך שני תנאים גם להיות בבחינת "תולדות נח", שבבין אדם לחברו יתנהג בנחת עם הבריות, וגם בבין אדם למקום יהיה בבחינת "נח איש צדיק תמים". ומעתה ממשיך הפסוק ואומר "את האלוקים התהלך נח", שאם כאשר האדם יתהלך בנחת עם הבריות זה יגרום לו לסתירה בהנהגה של בין אדם למקום, והוא מוכרח לבטל הנהגה של נח אחד, הרי בזה צריך לבטל את הנח בהנהגה של בן אדם לחברו, ולנהוג רק בהנהגה של "נח למקום" ולהיות בבחינת "את האלוקים התהלך נח".

המצריים, אלא מודגש בפסוק שכל ענין החן היה מעשי ה' "ויתן ה'", שרק הקב"ה שהוא כל יכול, יכול לעשות מעשה כזה, שהוא הפוך מהסברא ומהמציאות. שוב מצאתי כדברים הללו בספר "חיי עולם" למרן הסטייפלר, הגר"י קנייבסקי זצ"ל (חלק א' פרק ט"ו) כתב את הנפלאות שכלל ישראל ראו בכל מכה ומכה, ובסוף כתב "בזה שהשאלו המצריים רכושם היקר, כלי כסף וכלי זהב ושמלות, רכוש גדול (כמבואר בפרשה), אחרי שספגו כל כך מכות נוראות מחמת ישראל, ראו כי הבורא שליט על החן, כמו שכתוב וה' נתן את חן העם בעיני מצריים, החן הלזה הכריחם להשאל, למרות שהשכל שלהם לא הסכים לזה בשום אופן".

את האלוקים התהלך נח

ובספר "קול יהודה" להג"ר יהודה צדקה זצ"ל מפרש את הפסוק בתחילת פרשת נח (בראשית, פרק ו' פסוק ט') "אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, את האלוקים התהלך נח", דהנה בפסוק

כזה ראה וקדש - עדים שנעשים גדולים בראש חודש

"החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחודשי השנה". (פרק י"ב פסוק ב')

מדין כאשר זמן חללים כבני גרושה וחלוצה, אלא הם לוקים מלקות ארבעים. והקשה התוספות (ד"ה מעידין) הרי בעדות ההלכה היא שעדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות, והיינו שעדות שאי אפשר לקיים בה דין כאשר זמם לעשות לאחיו, אינה עדות. וממילא קשה כיון שבעדות הזו שהם מעידים על הכהן שהוא בן גרושה וחלוצה אין דין כאשר זמן לעשות לאחיו, אם כן איך אפשר לקבל את העדות הזו, הרי זה בגדר עדות שאי אתה יכול להזימה שאינה עדות. וז"ל, "תימה, כיון דאם הווינו אינן נעשין בן גרושה וחלוצה, אם כן גם בשלא יוזמו איך יעשה על פיהם בן גרושה דהכי הוא האמת, ואמאי הא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה, ואין זה עדות".

ופרש"י, "החודש הזה, הראהו לבנה בחידושה, ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ראש חודש וכו'. הנה, נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש, והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע, ואמר לו כזה ראה וקדש".

וכתב ליישב בשתי דרכים, "וי"ל, כיון דלוקין הוי כאשר זמם, והוי שפיר אתה יכול להזימה וכו'. ועי"ל, דגבי עדות דבן גרושה וחלוצה, לא חיישינן כלל באתה יכול להזימה, דמהיכא נפקא לך דבעינן עדות שאתה יכול להזימה מכאשר זמם, והא מוכח בגמרא דכאשר זמם לא נכתב לגבי עדות דבן גרושה ולא קאי כלל עליה בשום צד שבעולם וכו'".

במנחת חינוך במצוות קידוש החודש (מצווה ד' סקי"ד) הסתפק אם אפשר לקדש את החודש על פי עדות של עדים שנולדו בראש חודש ניסן, ובאותה שנה בראש חודש הם נעשים גדולים בני י"ג, ועתה הם באו ביום ל' אדר ואמרו שראו בלילה את הלבנה, וכאשר בית דין יקבלו את עדותם ויקדשו את החודש יוכרר הדבר שהם עדים גדולים ויש כאן עדות כשרה, האם אפשר לקדש את החודש על פי העדות הזו או לא. שמצד אחד כל זמן שבית דין עדיין לא קידשו את החודש, הם קטנים ופסולים לעדות, שהם נעשים גדולים רק בראש חודש, ולפני הקידוש של בית דין עדיין אין זה ראש חודש, ואין עדותם עדות. אבל מצד שני, כאשר יקבלו את עדותם ויקדשו את החודש, יוכרע הדבר שהם גדולים כבר מתחילת היום, ועדותם עדות כשרה היא, שהעידו בגדלות ולא בקטנות.

מבואר בזה, שלפי התירוץ הראשון בכל עדות בכדי שנוכל לקבל את העדות, מוכרח שיהיה ראוי לקיים בעדות דין כאשר זמם, אלא שלא תמיד דין כאשר זמם חייב להתקיים כפשוטו "כאשר זמם", אלא גם במקום שאי אפשר לקיים כאשר זמם, ובמקום זה העדים מקבלים מלקות נחשב הדבר כאילו קיימנו בעדות הזו דין כאשר זמם כלפי הדין שצריך עדות שאתה יכול להזימה.

וז"ל, "ונסתפקתי אם באו עדים שנולדו בראש חודש ניסן, והיום בראש חודש ניסן שלמו י"ג שנים, ונעשים גדולים תיכף בתחילת ליל ראש חודש וכו', והם באו ואמרו שראו הלבנה היום והיום הוא שלשים לאדר, היאך הדין אם צריכין בית דין לקבל עדותן. כיון דאם יקבלו עדותן ויקדשו בית דין את החודש אם כן ראש חודש היום וגם אתמול בלילה היה ראש חודש, וכשהוא ראש חודש הם גדולים, כי בראש חודש הם בני י"ג ומקדשין שפיר על ידן, ושפיר מתקיים מצות קידוש על הראיה כיון דיתקדש החודש, והוי להו גדולים ראו את החודש. או דלמא, כיון דעתה הם עדיין קטנים, ובשעת דרישה וחקירה הם עודם קטנים, כי עתה עדיין אינו ניסן והם קטנים, וקטנים אינם כשרין להעיד".

ולפי התירוץ השני, הדין הזה שצריך עדות שאתה יכול להזימה נאמר דווקא במקום שאפשר לקיים דין כאשר זמם, אבל במקום שאי אפשר לקיים דין כאשר זמם, או שלומדים מפסוקים שבעדות הזו אין דין כאשר זמם, הרי העדות היא עדות גם אם אי אפשר לקיים בה דין כאשר זמם.

אי אפשר לקיים בהם עונש

ומעתה כותב המנחת חינוך, שבעדות החודש עדים שמעידים שראו את הלבנה ולבסוף התברר שהם עדים זוממים, מצד אחד אי אפשר לקיים בהם דין כאשר זמם, שהרי אין שום דבר משמעותי שיכולים לעשות בהם "כאשר זמם", אבל חיוב מלקות יהיה בהם. וממילא לפי התירוץ הראשון של התוספות שבכל עדות בכדי שנקבל את העדות הזו צריך שנוכל לקיים בו דין כאשר זמם או כפשוטו או במלקות, אם כן גם בעדות של קידוש החודש נאמרה ההלכה שצריך שהעדות הזו תהא עדות שאתה יכול להזימה ולקיים בה דין כאשר זמם, ודין הכאשר זמם יתקיים במלקות. ואילו לתירוץ השני כיון שאי אפשר לקיים בה דין

עדות שאתה יכול להזימה
וכתב לומר שדבר זה תלוי בשני התירוצים בתוספות שבתחילת מכות, דהנה במשנה בריש מכות מובא "כיצד העדים נעשים זוממין, מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה, אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו, אלא לוקה ארבעים". ומדובר בעדים שהעידו על כהן שהוא בן גרושה או בן חלוצה, וממילא הרי הוא חלל ופסול לכהונה, ולבסוף נמצאו זוממין. ובכל עדים זוממים ההלכה היא שצריך לקיים בהם כאשר זמם לעשות לאחיו, אבל בעדות הזו מביאה המשנה שאין דין כאשר זמם שאפילו אם העדים כהנים אינם נעשים

במלקות, הרי במלקות הללו מתקיים העונש של "כאשר זמם", ודי בזה כדי שהעדות תחשב בגדר עדות שאתה יכול להזימה.

אבל בעדות של קידוש החודש שאין זה עדות בגדר "זמם לעשות לאחיו", שיעקר עדותם לא באה כדי להפסיד או להרוויח לאחיו, אלא באה כדי לסדר את החודשים ולקבוע מתי מתחיל החודש, הרי בזה לא כתוב בתוס' שכדי שתתקבל העדות צריך שתתקיים בעדות ההלכה של עדות שאתה יכול להזימה. ואפשר לומר שבוה כיון שלא זממו שום דבר לעשות לאחיו, לא נאמרה בהם ההלכה של עדות שאתה יכול להזימה, וגם אם לא נוכל לענוש את העדים בשום עונש, הרי זו עדות כשרה. וממילא בעדות כזו שהעדים נעשים גדולים בראש חודש, וכאשר נקבל את עדותם שהיום ראש חודש יתברר שהם גדולים וכשרים לעדות, אין שום חסרון של עדות שאי אתה יכול להזימה, ועל כן גם באופן כזה שכאשר יזמו יתברר שהם קטנים ואינם ראויים לעונש מלקות, הרי זה עדות כשרה, מאחר שלא זממו להפסיד לאחיו, ומהתוספות אין הוכחה שגם בעדות של קידוש החודש, צריך שתתקיים ההלכה של עדות שאתה יכול להזימה.

פסול קטן לעדות

שוב מצאתי כדברים הללו מפורש בדברי הרעק"א (שו"ת קמא, סימן קע"ו) שהקשה על דברי הגמרא בבבא בתרא (דף קנ"ה ב') שהגמרא דורשת מפסוק שקטן פסול לעדות, שכתוב בעדות "ועמדו שני האנשים", ודורשים "אנשים, ולא קטנים". ולכאורה מה צריך את הפסוק הזה, הרי אפשר ללמוד את זה מההלכה שצריך עדות שאתה יכול להזימה, שכדי לקבל עדות צריך שאתה יכול להזימה ולקיים בה עונש כאשר זמם, והרי קטן הוא לאו בר עונשים וממילא נמצא שאי אפשר לקיים בו דין כאשר זמם, ואם כן עדות של קטן היא בגדר עדות שאי אתה יכול להזימה שאינה עדות.

ובתחילה כתב ליישב על פי התירוץ השני של התוספות במכות, שבעדות שאי אפשר לקיים בה דין כאשר זמם לא נאמרה ההלכה של עדות שאתה יכול להזימה. וממילא אם קטן היה כשר לעדות הרי זה עדות שבעצמותה אי אפשר לקיים בה כאשר זמם, ובכזו עדות לא נאמרה ההלכה של אתה יכול להזימה, ועל כן צריך פסוק מיוחד לפסול את עדות של קטן "אנשים, ולא קטנים".

ובהמשך כתב שאפילו לפי התירוץ הראשון של התוספות שכותב שמלקות הוא במקום כאשר זמם, ואם אי אפשר לקיים כאשר זמם כפשוטו מתקיים דין עדות שאתה יכול להזימה על ידי עונש מלקות, הרי י"ל שכל זה נאמר דווקא במקום שרצו לחייב על פי עדותם את חברם באיזה דבר, אבל אם העדות אינה מחייבת לאף אדם, אין בזה את ההלכה של עדות שאתה יכול להזימה. וממילא אפילו עדות כזו שהעדים לא יקבלו שום עונש לא נאמר דין עדות שאתה יכול להזימה, והרי זו עדות כשרה גם אם העדים לא יקבלו שום עונש על עדותם כאשר יוזמו. וכדוגמה לכך מביא הרעק"א עדות של קידוש החודש, שאין זו עדות שנוגעת לחברם להפסידו או להרוויחו, ובזה אין צריך את ההלכה של עדות שאתה יכול להזימה. וממילא לולי ההלכה שקטן פסול לעדות, הרי מצד ההלכה של עדות שאתה יכול להזימה היינו מכשירים קטן לעדות קידוש החודש, ועל כן צריך פסוק מיוחד "ועמדו שני האנשים" לפסול את הקטן אפילו מעדות קידוש החודש.

וז"ל, "דקטנים בעצמותם פסולים גם לעדות החודש, דלכאורה אם הוזמו אין שום עונש על העדים, דגם מלקות ליכא דהא לא העידו כלל על רעך, וע"כ מוכח דזהו גם לתירוצם א' דמכות דדווקא בכאשר זמם לאחיק בעי יכול להזימה, אבל היכא דלא העידו כלל על אחיק לא צריך שיהיה יכול להזימם, אלא דבבן גרושה דמעידים על אחיק סבירא ליה בתירוצם א' דבעי יכול להזימם. וא"כ נפקא מינה דקטנים פסולים בעצמותם וא"נ בעדות החודש". וע"ש בכל אריכות דבריו.

לא תענה ברעך עד שקר

והנה בדברי הרעק"א מבואר עוד חידוש, דהנה בעדות של קידוש החודש אי אפשר לקיים בעדים דין כאשר זמם, שהרי הם לא זממו

כאשר זמם, אם כן לא נאמרה בזה ההלכה של עדות שאתה יכול להזימה, והעדות היא עדות גם אם היא בגדר אי אתה יכול להזימה.

ולפי זה עדים שנעשים גדולים בראש חודש ניסן, והם באים בל' אדר ואומרים שראו את הלבנה, ואם נקבל את דבריהם ונקדש את החודש הרי מתברר שהם כבר גדולים מהלילה והם עדים כשרים, השאלה האם אפשר לקבל את עדותם או לא, היא תלויה בשני התירוצים בתוספות. שלפי התירוץ הראשון שגם בעדות הזו נאמר הדין שצריך שהעדות תהא עדות שאתה יכול להזימה, והדין הזה מתקיים במלקות שהעדים מקבלים כאשר יבורר הדבר שהם זוממים, אם כן בעדות הזו שהעדים נעשים גדולים בראש חודש, הרי אם יבואו עדים ויזימו אותם יתברר הדבר שבאותה שעה קטנים היו, שכיון שהעדות שלהם בטלה, ממילא יום זה הוא לא ראש חודש, וראש חודש ניסן מתחיל רק מיום שלמחרת ואם כן ביום זה הם קטנים, והעידו את העדות בקטנותם שאין זה עדות, וכמובן שאי אפשר לעונשם במלקות כיון שהיו קטנים בשעה ההיא. וממילא יוצא שהעדות הזו היא עדות שאי אתה יכול להזימה שאפילו עונש מלקות אי אפשר לקיים בעדות הזו, ואין זה עדות, ואי אפשר לקבל את העדות שלהם.

אבל לפי התירוץ השני שבעדות כזו שלא שייך לקיים דין כאשר זמם לא נאמר דין עדות שאתה יכול להזימה, אם כן אין שום מניעה מבית דין לקבל את העדות, והדבר תלוי ביד בית דין שאם הם רוצים אפשר לקדש את החודש על פי העדות של העדים הללו, ולאחר שהחודש יקודש יבורר הדבר שהם גדולים ונעשה הדבר על פי עדות כשרה.

וז"ל המנחת חינוך, "ונראה לפי מה שכתבנו לעיל לתירוץ הראשון של תוספות דבעינן כאן עדות שאתה יכול להזימה ונתקיימה הזמה במלקות, א"כ כאן אין מקבלין עדותן של אלו, נהי דלאחר קידוש יהיו גדולים למפרע, מ"מ הוי עדות שאי אתה יכול להזימה כיון דאם יזימו אותן וכו' הדר הוו להו קטנים ולא ילקו וכו'". אך לתירוץ השני של תוספות שכתבנו דכאן אין צריך עדות שאתה יכול להזימה א"כ היאך הדין, ונראה לי דהברירה ביד הבית דין אם רוצים מקבלים עדותן ומקיימים מצות קידוש על הראיה, כיון דנעשים גדולים למפרע בשעת ראיה והגדה. אך אם הבית דין רוצים לא יקבלו עדותן, דלעת עתה קטנים הם, וזה אינם מצווים לקבל עדים שע"י הקידוש יהיו למפרע עדים וכו'". וע"ש בכל אריכות דבריו.

כאשר זמם לעשות לאחיו

ולכאורה יש לעיין בדבריו, בתחילה במה שכתב שלפי התירוץ הראשון בתוספות בכל עדות נאמרה ההלכה שצריך שהיא תהא עדות שאתה יכול להזימה, ובמקום שאי אפשר לקיים דין כאשר זמם כפשוטו, הרי הדין עדות שאתה יכול להזימה מתקיים במלקות. ולפי זה כותב במנחת חינוך שגם בעדות של קידוש החודש צריך שיתקיים בעדות דין אתה יכול להזימה ויוכלו לענוש את העדים במלקות, ואם לא יהיה אפשר לעונשם במלקות הרי זה בגדר עדות שאי אתה יכול להזימה ואינה עדות. ולכאורה יש לדון בזה, וי"ל שכל דברי התוספות נאמרו רק לגבי עדות של בן גרושה וחלוצה, ולא בעדות של קידוש החודש, דהנה בעדות של בן גרושה וחלוצה העדות הזו גורמת הפסד לכהן שהם מעידים עליו כן, שהרי הוא נפסל מכהונה. ובזה כותב התוספות שחייבים לקיים בעדות הזו את ההלכה שאתה יכול להזימה, שכאשר יבורר שהעדים הללו הם זוממים יקבלו עונש על הזממה הזו, שלא יתכן לקבל כזו עדות שגורמת הפסד לאחרים בזמן שאי אפשר להזימה ולקיים בה עונש כאשר זמם. ובפסוק כתוב "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", ומדובר בעדות שגורמת הפסד לשני כלשון הפסוק "לעשות אחיו", ובזה נאמרה ההלכה שכדי לקבל את העדות חייב להיות שאילו יתברר שיש כאן זממה בעדות נוכל לקיים בעדים הללו את העונש "כאשר זמם לעשות לאחיו", ועל כן כותב התוספות שגם בעדות של בן גרושה וחלוצה כיון שהיא גורמת הפסד לאותו כהן שהם מעידים כנגדו, אם לא היה אפשר לקיים בעדים הללו את העונש לא היינו יכולים לקבל את העדות הזו. ובזה מחדש התוספות שכיון שהעדים נעשים

היא עדות שנוגעת לאחיו, זה נאמר דווקא במקום שהעונש הוא "כאשר זמם" כפשוטו, אבל במקום שהעונש "כאשר זמם" מתקיים במלקות, אז אפילו שהזממה שבעדות היא לא זממה שקשורה דווקא לאחיו, גם כן יש בזה חיוב "כאשר זמם" שמחייב מלקות. ולכן אפילו בעדות של קידוש החודש, צריך להיות שדין הכאשר זמם יחייב את העדים בחיוב מלקות.

אבל הרעק"א לומד שבעדות כזו שאי אפשר לקיים בה דין כאשר זמם כמו עדות של בן גרושה וחלוצה, חיוב המלקות אינו מדין "כאשר זמם", שחיוב כאשר זמם מחייב אך ורק את החיוב שזמם ולא שום חיוב אחר, וממילא לא יתכן להכליל בכאשר זמם חיוב מלקות. אלא חיוב המלקות הוא מצד הלאו של "לא תענה ברעך עד שקר", שהתחדש בפסוק שאפילו סתם עדים אינם לוקים על הלאו של לא תענה, כיון שאין בו מעשה, אבל עדים זוממים שאי אפשר לקיים בהם כאשר זמם יש בהם חיוב מלקות מצד לא תענה. ותוספות בתירוץ הראשון מחדש, שכלפי הדין שצריך בעדות עדות שאתה יכול להזימה, הרי מתקיים במלקות הזה ההלכה הזו שהתחדשה בדין כאשר זמם שצריך עדות שאתה יכול להזימה. ולכן סובר הרעק"א שאם כל המלקות הוא מצד לא תענה, בהכרח שחיוב המלקות הוא בגדרי לא תענה, ואם בלאו הזה של לא תענה כתוב "ברעך" שהחיוב הוא דווקא כשמעיד עדות שנוגעת ל"רעך", אם כן בעדות כזו כקידוש החודש שאינה נוגעת לרעך לא שייך לחייב מלקות.

*

מה שירצו בית דין יעשו

הנה במה שכתב במנחת חינוך שלפי התירוץ השני התוספות במכות, שכותב שעדות שלא שייך לקיים בה דין "כאשר זמם" לא נאמרה ההלכה הזו של עדות שאתה יכול להזימה, ולפי זה כותב שבעדות של קידוש החודש שהעדים נעשים גדולים בראש חודש, הדבר תלוי ברצון בית דין, שאם הם רוצים, יכולים לקבל את העדות הזו כיון שלאחר שהיא תקבל יתברר שהם גדולים, ואם הם רוצים אינם צריכים לקבל את העדות הזו שכל זמן שעדותם לא התקבלה הרי הם קטנים. לכאורה יש לעיין בזה, היכן מצינו דבר כזה שיש ברירה ביד בית דין להחליט אם הם רוצים לקבל את העדות הזו או לא, הרי עיקר הנידון לגבי העדות של העדים הללו שנעשים גדולים בראש חודש, הוא האם יש בעדות הזו שם עדות או לא. ואם יש בזה שם עדות בית דין מחוייבים לקבלה, ואם אין לזה שם עדות אינם יכולים לקבלה בשום אופן. ומה שייך לומר בזה שהדבר תלוי בשיקול דעתם אם לקבל או לא, הרי זה נידון עיקרי בדיני עדות אם זה נחשב לעדות או לא, ואין זה דבר התלוי בסברא ששייך לומר שהוא תלוי בשיקול דעתם, וצ"ע.

בעדותם לעשות דבר כזה שאפשר לענוש בזה עונש של כאשר זמם, אבל לגבי מלקות נוקט המנחת חינוך בפשיטות שיש בהם עונש מלקות, ודין העדות הזו כדין עדות של בן גרושה וחלוצה שכאשר אי אפשר לקיים את העונש של כאשר זמם כפשוטו יש בזה עונש מלקות. (ולפי זה כותב המנחת חינוך את כל דבריו שאי אפשר לקבל עדות של קטן שנעשה גדול בראש חודש, כיון שאם יזממו לא יהיה אפשר לתת להם מלקות ולקיים בהם דין כאשר זמם, שמאחר שהם הוזמו התברר שהם היו קטנים בעת ההיא. ומבואר בזה בפשיטות שבסתם עדות של קידוש החודש אם הוזמו העדים יש להם עונש מלקות).

אמנם ברעק"א מבואר שחולק על כך וסובר שגם מלקות אין בהם, ועדים שהעידו עדות שקר בקידוש החודש והוזמו, אין בהם שום עונש לא כאשר זמם ולא מלקות. והטעם לכך כותב הרעק"א שבעונש כאשר זמם כתוב בפסוק "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", שכל העונש התחדש רק כאשר הזממה בעדות היא בגדר "לעשות לאחיו", שרצו בעדות להפסיד לאחיו. אבל בעדות של קידוש החודש כיון שאין העדות באה כדי להפסיד לאדם אחר, ממילא לא התחדש בזה עונש כאשר זמם. ועל כן אי אפשר לחדש בזה עונש מלקות מצד כאשר זמם, משום שבכזו עדות בכלל לא נאמר דין כאשר זמם.

ומצד הלאו של "לא תענה ברעך עד שקר", כותב הרעק"א שגם כן אי אפשר לחייב מלקות בעדות של קידוש החודש, משום שכתוב מפורש בלאו "לא תענה ברעך", שהאיסור הוא דווקא כאשר העדות היא על "רעך". אבל עדות כזו שאינה נוגעת לרעך, כמו עדות של קידוש החודש שעיקרה נועד כדי לסדר את החודש מתי יחול כל יום ויום מימות החודש, ואין בזה קשר לרעך על כן אין בזה את הלאו של "לא תענה", וממילא אין מלקות מצד לא תענה.

בגדר חיוב המלקות בעדות של בן גרושה

ובביאור הדבר שהמנחת חינוך נוקט בפשיטות שיש חיוב מלקות בעדות של קידוש החודש, כמו עדות של בן גרושה וחלוצה, ואילו הרעק"א פשוט לו שאין בזה מלקות וכתב שאפילו מצד הלאו של לא תענה אין מלקות בעדות כזו שאינה נוגעת על רעך. נראה לבאר דנחלקו בגדר המלקות שיש בעדים זוממים שהעידו על בן גרושה וחלוצה, לדעת המנחת חינוך חיוב המלקות הוא מדין "כאשר זמם", אלא שבכל מקום דין כאשר זמם מחייב לענוש את העדים בדיוק כמו שזממו לעשות, וכאן שאי אפשר לענושם כמו שזממו התחדש בפסוק שבחיוב מלקות מתקיים בהם דין כאשר זמם. וזה הפשט בתירוץ הראשון של התוספות במכות שבמקום שהעדים לוקים נחשב הדבר שמתקיים בהם דין כאשר זמם, משום שחיוב המלקות הוא באמת מדין כאשר זמם. וסובר המנחת חינוך, שמה שנאמר בפסוק "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" שהחיוב כאשר זמם הוא דווקא כאשר זמם לעשות "לאחיו", שהעדות

ולזיכרון בין עיניך

לובש תפילין על ראשו שם ה' נקרא עליו, ובאותו זמן מתקיים בו הפסוק "ויראו ממך". וממילא – אמר השאגת אריה – מכיון שבאותו הזמן הייתי עטור בטלית ותפילין, הרי כשהשודדים ראו את התפילין שבראשי, נבהלו מזה ועל כך ברחו. שאלו העגלון, "אם כן למה הם לא ברחו מיד כשראו אותי, הרי גם אני הייתי באותו הזמן עם תפילין על ראשי". השיבו השאגת אריה, "למה אתה לא מבין, הרי בגמרא כתוב "אלו תפילין שבראש", לא כתוב "אלו תפילין שעל הראש", אלא מדוייק הלשון "שבראש". שכדי שיתקיים הפסוק "כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", לא די במה שהתפילין מונחים "על הראש", אלא צריך שהתפילין יהיו "בראש", שאם כשמניחים תפילין מתבוננים ביחוד ה' ויציאת מצרים שכתוב בהם, והמחשבות הללו הם בתוך הראש, או על ידי התפילין זוכים להגיע לידי "שם ה' נקרא עליך". אבל אם מניחים את התפילין "על הראש" בלבד, ואילו המחשבות שבתוך הראש הם על סוסים, אי אפשר להגיע על ידי הנחת תפילין כזו לידי "שם ה' נקרא עליך", ולכן כשהשודדים ראו את התפילין שלך הם לא נבהלו ולא ברחו".

"והיה לך לאות על ירך ולזיכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך, כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים". (פרק י"ג פסוק ט'). סיפר הגר"צ פלמן זצ"ל בשם מרן הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל, פעם השאגת אריה הוצרך לנסוע מעירו לעיר אחרת, ולצורך כן שכר בעל עגלה שלקחו למקומו. כדי להגיע לאותה עיר היו צריכים לעבור בנסיעה דרך היער. והנה באמצע הנסיעה כשהיו בתוככי היער, הגיחו לפתע ממקום מסתור חבורת שודדים עם סכינים שלופים לעברם כדי לשודד אותם, העגלון נבהל מאוד והתחיל לצעוק "שודדים שודדים". השאגת אריה ישב כל הנסיעה בעגלה ולמד, וכששמע את הצעקות על השודדים, הוא הוציא את הראש מהחלון של העגלה לראות מה קרה. וכשהוציא את ראשו ראוהו השודדים, נבהלו מפניו ומיד ברחו. לאחר שחלפה הסכנה, שאל העגלון את השאגת אריה, "למה השודדים ברחו כשראו אותך?". השיב לו השאגת אריה, שכתוב בפסוק "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", והגמרא בברכות (דף ו' א') דורשת על הפסוק הזה "תניא רבי אליעזר הגדול אומר, אלו תפילין שבראש". מבואר בזה שבשעה שאדם